

İşârî Tefsirlerde Tâlût ve Câlût Kıssası The Story of Talut and Goliath in Ishari Tafsirs

Enver BAYRAM

Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri
Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, Tokat, Türkiye.

*Prof., Tokat Gaziosmanpasa University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic
Islamic Sciences, Department of Tafsir, Tokat, Türkiye.*

enver.bayram@gop.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-7624-4528

Atıf/©: Bayram, Enver. “İşârî Tefsirlerde Tâlût ve Câlût Kıssası”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi Dergisi* 12-24 (Temmuz 2025), 175-190.

Citation/©: Bayram, Enver. “The Parable of Talut and Goliath in Ishari Tafsirs”, *Kafkas
University Faculty of Divinity Review* 12-24 (July 2025), 175-190.

Makale Bilgisi / Article Information:

Doi: 10.17050/kafkasilahiyat.1655670

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 11 March / Mart 2025

Accepted / Kabul Tarihi: 7 July / Temmuz 2025

Published / Yayın Tarihi: 15 July / Temmuz 2025

Volume / Cilt: 12; **Issue / Sayı:** 24; **Pages / Sayfa:** 175-190.

Suggested ISNAD Citation: Bayram, Enver. “İşârî Tefsirlerde Tâlût ve Câlût Kıssası”, *Kafkas
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/24 (Temmuz- July 2025), 175-190.

Notlar/Notes

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.
Turnitin/Ithenticate/İntihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir
Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/İntihal
Licenced by CC-BY-NC ile lisanslıdır

www.dergipark.org.tr

İşârî Tefsirlerde Tâlût ve Câlût Kıssası

Enver BAYRAM

Öz

Kur'an'da birçok kıssa yer almaktadır. Bunlardan biri de Bakara sûresinde geçen Tâlût ve Câlût kıssasıdır. Tâlût, İsrailoğullarına Câlût ve ordusuyla savaşmak üzere Allah tarafından gönderilen bir hükümdardır. Söz konusu kıssa birçok dirayet ve rivayet tefsirinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bunun yanında kıssanın işârî yönü de işârî tefsirlerce de ele alınıp yorumlanmıştır. İşârî tefsirler konuya nefis mücadelesi ve terbiyesi bağlamında yaklaşmışlardır. Buna ilaveten meseleyi işârî yönden de izah etmeye çalışmışlardır. Onlar, kıssanın daha iyi anlaşılması için ruh, kalp, akıl, şeytan ve nefis-i emmare kavramlarına ayrı bir önem atfetmişlerdir. Nitekim bu kavramlar işârî tefsir olgusunu anlama konusunda anahtar ifadelerdir. Araştırmamızda Tâlût ve Câlût kıssası ile ilgili âyetlerin daha ziyade işârî tefsir bağlamında ne şekilde ele alınıp incelendiğini ortaya koymayı amaçlamaktayız. Bu makalede önce âyetin kısaca zahîrî anlamına, sonrasında daha detaylı bir şekilde işârî yorumuna değinilecektir. Böylece Kur'an'da zikredilen Tâlût ve Câlût kıssası ile ilgili âyetleri bütüncül açıdan yorumlama imkânı doğmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, İşaret, Tâlût, Câlût, Kıssa.

The Story of Talut and Goliath in Ishari Tafsirs

Enver BAYRAM

Abstract

Many stories (qissa) are mentioned in the Qur'an. One of them is the story of Talut and Goliath in Surah al-Baqara. Talut was a sovereign sent by Allah to the children of Israel to fight against Goliath and his army. The story in question has been discussed in detail in many narrative (riwayah) and dirayah tafsirs (exegesis). In addition, the allegorical aspect of the story has also been discussed and interpreted by ishari tafsirs. The ishari tafsirs have approached the subject in the context of the struggle and discipline of the soul (nafs). In addition, they have also tried to explain the issue from an allegorical point of view. To better understand the story, they attributed particular importance to the concepts of soul, heart, mind, devil, and nafs al-ammara (the commanding self). As a matter of fact, these concepts are key to understanding the phenomenon of ishari exegesis. In our research, we aim to reveal how the verses concerning the story of Talut and Goliath have been interpreted and analyzed in the context of ishari exegesis. In this article, firstly, the literal meaning of the verse will be briefly mentioned, and then its ishari interpretation will be mentioned in more detail. Thus, it will be possible to interpret the verses related to the story of Talut and Goliath mentioned in the Qur'an from a holistic perspective.

Keywords: Tafsir (exegesis), Sign, Talut, Goliath, Story (qissa).

Giriş

Kıssalar, verilmek istenen manayı ya da mesajı belirli bir olay örgüsü dâhilinde aktardığı veya oldukça soyut olan gaybî hususları olaylar veya şahıslar aracılığıyla somut hale getirdiği için sûflerin nazarında daima önemli görülmüştür. Bu nedenle onlar kendi

sohbet meclislerinde ve eserlerinde hakikatleri müntesiplerine öğretmek için genellikle kıssalara başvurmuşlar ve onları bir vasıta olarak kullanmışlardır. Sûfilerin bu tutumu, onların Kur’ân kıssalarına neden çok önem verdiklerini anlamamıza yardımcı olmaktadır.¹

Kur’an’da bahsi geçen kıssalardan biri de Tâlût ve Câlût kıssasıdır. Kıssa kelimesi, bir izi takip etmek, iz sürmek, iz, anlatmak, nakletmek ve birine bir sözü beyan etmek gibi mânâlara gelmektedir.² Dolayısıyla kıssa, “geçmiş eserleri, izleri açığa çıkaran, bu suretle unutulmuş veya bilinmeyen olaylar üzerinde dikkatleri yoğunlaştırarak insanı derinden derine tefekküre yöneltten bir olgudur.”³

Kur’an’da kıssalar, Hz. Peygamber’in nübüvvetini ispat etmek, Hz. Peygamber’i ve müminleri teselli etmek, muhatapların ibret almasını sağlamak, İslâm dininin evrenselliğini ve semavî dinlerin esasta bir olduğunu ortaya koymak için zikredilmektedir. Esasında her kıssanın bir olayı ön plana çıkardığı görülmektedir. Mesela Hz. İbrahim kıssasında tevhit ve şirke, Hz. Yusuf kıssasında ise iffet, emanet ve şehvî arzulara vurgu yapılmaktadır.⁴ Tâlût ve Câlût kıssasında da emirlere itaat etme, ihlaslı ve sabırlı olma, nefisle mücadele gibi konu ve kavramlara değinilmektedir.⁵

İşârî tefsir bağlamında ele aldığımız bu araştırma, işârî/tasavvufî tefsirlerin Tâlût ve Câlût kıssasına yaklaşımını konu edinmektedir. İlgili konuya dirâyet tefsirlerinin yanı sıra işârî tefsirlerde de yer verilmektedir. Ancak biz, meselenin zâhirî boyutundan ziyade işârî mânâsı üzerinde yoğunlaşacağız. Zira birçok klasik tefsir, söz konusu kıssanın zahiri boyutuna yer verirken işârî yönünü ihmal etmektedir. Bu nedenle de işârî tefsirler ana başvuru kaynağımız konumundadır. Araştırmamızın amacı, Tâlût ve Câlût kıssası ile ilgili âyetlerin, işârî tefsir bağlamında ne şekilde ele alınıp incelendiğini ele almak olacaktır. Hal böyleyken zâhirî mânâ-bâtınî mânâ ilişkisi de göz önünde bulundurulmaya çalışılacaktır. Zira klasik dirayet tefsirlerimizde söz konusu mesele daha çok zâhirî mânâ üzerinden yorumlanmıştır. Bu durum ise işârî/bâtınî mânânın göz ardı edilmesini, dolayısıyla da âyetlerin bütüncül olarak anlaşılıp yorumlanmasını engelleyebilmektedir.

¹ İskender Şahin, “Zülkarneyn Kıssasının İşârî Yorumu Üzerine”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (Aralık 2022), 466.

² Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî, *Cemherâtü’l-lüğa*, thk. Remzi Münir (Beyrut: Dâru’l-İlm, 1987), 1/142; Ebû’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, thk. Mecmuatün mine’l-Muhakkikîn (b.y: Dâru’l-Hidaye, ts.), 18/98; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab* (Beyrut: Dâru Sadr, 1414), 7/73-76; Rağîb İsfahânî, *el-Müfredât*. thk. Saffân Adnan (Beyrut: Dâru’l-Kalem, 1412); Hüseyin Yazıcı, “Hikâye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17/479; Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: İfav Yayınları, 2008), 221-222.

³ Demirci, *Tefsir Usûlü*, 222.

⁴ Demirci, *Tefsir Usûlü*, 223-225. Geniş bilgi için bk. M. Sait Şimşek, *Kur’an Kıssalarına Giriş* (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1993), 1-230; Sadık Kılıç, “Tarih felsefesi Açısından Kıssalar”, *1. Kur’an Sempozyumu* (Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1994), 1-13; İdris Şengül, *Kur’an Kıssalarının Tarihi Değeri* (Ankara: Otto Yayınları, 2019).

⁵ bk. Bakara 2/245-252.

Günümüze değin işârî tefsirle ilgili birçok çalışmanın yapıldığı aşikardır.⁶ Bunun yanında Tâlût ve Câlût kıssası ile ilgili olarak “Kur’an’ın Tâlût’u ve Antik Yahudi Krallığının Yükselişi: Metinlerarası Bir Okuma”, “İsrâiliyyât Türü Haberlerin Bilgi Açısından Değeri (Tâlût ve Câlût Kıssası Örneği)”, “Tâlût-Câlût Kıssası Örneğinde Kur’an’ın Anlaşılmasında Siyer Bilgisinin Önemi”, “Münâsebâtü'l-Kur’ân İlmi Çerçevesinde Tâlût - Câlût Kıssası ile İlgili Âyetlerin Tahlili” gibi bazı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Ancak görebildiğimiz kadarıyla kıssanın işârî boyutuna dair müstakil herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Makalemiz, söz konusu kıssasının daha ziyade işârî yorumunu ele almakta ve bu alana katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Araştırmamızın giriş kısmında kıssa kelimesinin anlamı ve Kur’an kıssaların gayesi hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra birinci başlık olarak Kur’an’da Tâlût ve Câlût Kıssası hakkında genel bir malumata yer verilmiştir. Takip eden bölümde ise öncelikle konuyla ilgili âyetlerin zâhirî mânası üzerinde kısaca durulmuş, ardından da işârî tefsirler özelinde âyetlerin işârî/bâtınî yorumuna yer verilmiştir. Bu minvalde Tüsterî (öl. 283/896), Sülemî (öl. 412/1021), Kuşeyrî (ö. 465/1072), Rûzbihân el-Baklî (öl. 606/1209), Necmuddin Kübrâ (öl. 618/1221), Kâşânî (öl. 736/1335), Nahcivânî (öl. 920/1514), Bursevî (öl. 1137/1725) ve İbn Acîbe (öl. 1224/1809) gibi sûfî müfessirler kıssanın işârî boyutuna dikkat çekmişlerdir. Söz konusu tefsirlerin müellifleri, konuyla alakalı bazı âyetlerin ne işârî ne de zahirî yorumuna yer vermemişlerdir. Bursevî gibi bazı işârî tefsir müellifi ise daha ziyade zahirî mana ile yetinmiştir. Sonuç kısmında ise işârî tefsirlerin ilgili konuya yaklaşımı değerlendirilmiş ve bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

1. Kur’an’da Tâlût ve Câlût Kıssası

Kur’an’da zikredilen pek çok kıssadan biri de Tâlût ve Câlût kıssasıdır. Söz konusu kıssa Hz. Musa’nın peygamberliğinden sonra yaşanmıştır. Tâlût, İsrâiloğullarına gönderilen bir kraldır.⁷ Tâlût, Ahd-i Atık’ta Şaul (Saul) ismiyle zikredilmekte ve Bünyamin kabilesinden Kîs’in (Kiş) oğlu olduğu bildirilmektedir.⁸ Tefsirlerde ise Tâlût isminin İbrânîce kökenli

⁶ İşârî tefsirle ilgili yapılan çalışmaların detayı için bk. Vedat Yetkin, “Türkiye’de İşârî Tefsir Üzerine Yayınlanan Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi (1925-2023)”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 10/2 (Aralık 2024), 470-503. Ayrıca bk. Yunus Emre Gördük, *İslam Geleneğinde İşârî Tefsir* (İstanbul: Kitâbî Yayınları, 2022); Şaban Karasakal, *Kur’an’ın İşârî Yorumu* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016); Süleyman Uludağ, “İşâri Tefsir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/424-428 (İstanbul: TDV Yayınları, 2001); Nihat Uzun, “Tefsir İlmi Açısından Bâtınî ve İşârî Yorumun İlmi Değeri”. *Kur’an’ın Batınî ve İşârî Yorumu*. ed. Mustafa Öztürk. (181-237) İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018; Muhammed Yüksek, “Tefsir Metodolojisinde Anlam-Yorum Ayrımının Temelleri”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/1 (Haziran 2018), 113-139; Enver Bayram, *İşârî Tefsirde Sayılarla İlgili Âyetlere Yaklaşım (El-Bahrü'l-medîd Örneği)* (İstanbul: Kitap Dünyası 2024), 1-200.

⁷ bk. Bakara 2/246-251.

⁸ Kitâb-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit (İstanbul: Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 1996), I. Sam. 9:1 -2; Muhammed İbn Cerir Taberî, Camiul-beyân, thk. Abdulmuhsin et-Türki (Kahire, Daru'l-Hicr, 2001), 4/436; Ali Osman Kurt, “Tâlût”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 39/552.

olduğu ifade edilmektedir. Bu kelimenin “uzun” mânasındaki “tûl”den geldiği, Süryânîce’de “Şâ’ul” şeklinde seslendirildiği, çok bilgili ve iri yapılı olmasından dolayı kendisine bu ismin verildiği biçiminde yorumlara da rastlamak mümkündür.⁹

İsrâiloğulları, Tâlût’un krallığı döneminde Câlût’a karşı savaşmıştır. Câlût’un adı Ahd-i Atik’te Golyât olarak geçmektedir. Filistî kavminden ya da Babilli bir zât olarak tanıtılan Câlût, çok iri cüsseli ve çok uzun boylu bir kimseydi.¹⁰ Bundan dolayı İsrâiloğulları ondan çekinmişler ve peygamberlerinden onunla savaşılabilecek bir kral talep etmişlerdir. Allah da onlara Tâlût’u kral olarak göndermiştir. Ancak onlar Tâlût’un krallığını kabul etmek istemediler. Zira Tâlût, onlar yanında zengin bir kimse olmadığı gibi aile yapısı da kendi kafalarında tasarladıkları aile tipine ters düşmekteydi. Ayrıca bundan önce kendi başlarına geçen hükümdarlar Hz. Yakub’un oğullarından Yahuda’nın çocukları içinden çıkarken Tâlût, Bünyamin’in neslinden gelmekteydi. Ancak peygamberleri onlara Allah’ın Tâlût’u kendilerinden bilgi ve kuvvet açısından daha üstün kıldığını, onun krallığının en belirgin alâmetinin ise düşman elinde bulunan tâbûtu geri getirmek olduğunu bildirmiştir. Böylece Tâlût’un hükümdarlığını istemeden de olsa benimseyen İsrâiloğulları, Tâlût komutasında Câlût ve ordusuyla savaşmış ve onları mağlup etmiştir. Hz. Dâvûd da Câlût’u öldürmüştür.¹¹

Kur’an, söz konusu kıssanın ayrıntılarına değinerek kıssayı şöyle anlatmaktadır:

“Mûsâ’dan sonra İsrâiloğulları’nın ileri gelenlerini görmedin mi? Peygamberlerinden birine ‘Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım’ dediklerinde o, ‘Üzerinize savaş farz kılındığında savaşmayacağınızdan korkarım’ cevabını verdi. ‘Yurtlarımızdan ve çocuklarımızdan uzaklaştırdığımız halde Allah yolunda savaşmayıp da ne yapacağız?’ dediler. Üzerlerine savaş farz kılınca da içlerinden azı müstesna, yüz çeviriverdiler. Allah zalimleri iyi bilmektedir. Peygamberleri onlara ‘Allah size Tâlût’u hükümdar olarak gönderdi’ dedi. ‘Biz hükümdarlığa ondan daha lâıyk iken ve ona servet bakımından bir zenginlik de verilmemişken onun üzerimize hükümdarlığı nasıl olur?’ dediler. Peygamber ‘Allah onu sizin için seçti, kendisini ilimde ve bedende daha güçlü kıldı’ dedi. Allah mülkünü dilediğine verir ve Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilir. Peygamberleri onlara ‘O’nun hükümdarlığının alâmeti, içinde rabbinizden bir sekînet, Mûsâ ve Hârûn ailelerinin bıraktıklarından bir bakiye bulunan ve meleklerin taşıdığı sandığın size gelmesidir’ dedi. Gerçekten inanıyorsanız bilin ki, bunda sizin için büyük bir işaret vardır. Tâlût askerleriyle birlikte ayrılıp sefere çıkınca, ‘Allah muhakkak sizi bir nehirle imtihan edecek; kim ondan içerse benden değildir, -eliyle bir

⁹ Taberî, Camiu'l-beyân, 4/436; Kurt, “Tâlût”, 39/552; Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf'an hakâiki gavâmidî't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407), 1/292.

¹⁰ 1 Sam. 17:4-7; 2 Sam. 21:19-20; Mes'ûdi, *Mürucü'z-Zeheb*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid es-Seade, (Mısır: b.y., 1964), 1/ 54-57; Abdurrahman Küçük, “Câlût”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 7/38.

¹¹ Bakara 2/246-251. Ayrıca bk. Kurt, “Câlût”, 7/38; Ebu Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer Râzî, *Tefsîr-i kebîr* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1420), 6/501-515; Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdi el-Hasenî eş-Şâzelî İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, thk. Ömer Ahmed Abdullah (Kahire: y.y., 1419), 1/274; Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: DİB yayınları, 2008), 1/387-389.

avuç alan müstesna- ondan tatmayan da bendendir” dedi. İçlerinden pek azı dışındakiler ondan içtiler. Kendisi ve onunla beraber inananlar nehri geçince “Bugün Câlût’a ve askerlerine karşı bizim gücümüz yok” dediler. Allah’a kavuşacaklarını umanlar ise, “Nice az birlik vardır ki, Allah’ın izniyle sayıca çok birliği yenmişlerdir, Allah sabredenlerle beraberdir” dediler. Câlût ve askerlerinin karşısına çıkınca da “Rabbimiz! Bizi sabırla donat, bize sebat ver ve inkârcı topluluğa karşı bize yardım et!” diye niyazda bulundular. Sonunda Allah’ın izniyle onları yendiler, Dâvûd da Câlût’u öldürdü ve Allah ona hükümlanlık ve hikmet verdi, ona dilediği şeyleri öğretti. Eğer Allah’ın, insanların bir kısmı ile diğer kısmını engellemesi olmasaydı yeryüzünde düzen bozulurdu. Fakat Allah’ın âlemler için büyük lütufları vardır.”¹²

2. İşârî Tefsirlerde Tâlût ve Câlût Kıssası

Tâlût ve Câlût kıssası işârî tefsirlerin üzerinde önemle durdukları kıssalardan biridir. Zira söz konusu kıssa zahiri anlam ve mesajlarının yanında işârî tefsir açısından da birçok mânâ barındırmaktadır. Kıssa ile ilgili meseleleri şu şekilde başlıklandırmak mümkündür.

2.1. İsrâiloğullarının Hükümdar İsteği

İsrâiloğulları, peygamberlerinden Câlût’a karşı savaşmak için bir hükümdar talep etmiştir. Onların bu isteği Kur’an’da şöyle zikredilmektedir: “Mûsâ’dan sonra İsrâiloğulları’nın ileri gelenlerini görmedin mi? Peygamberlerinden birine “Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım” dediklerinde o, “Üzerinize savaş farz kılındığında savaşmayacağınızdan korkarım” cevabını verdi. “Yurtlarımızdan ve çocuklarımızdan uzaklaştırıldığımız halde Allah yolunda savaşmayıp da ne yapacağız?” dediler. Üzerlerine savaş farz kılınca da içlerinden azı müstesna, yüz çeviriverdiler. Allah zalimleri iyi bilmektedir.”¹³

Sehl b. Tüsterî, söz konusu ayette geçen “mele” kelimesinden kavmin ileri gelen kimselerinin kastedildiğinin kanaatini taşımaktadır.¹⁴ Bununla beraber Baklî, ise, İsrâiloğullarının hükümdar taleplerine değindikten ve Tâlût’un hükümdar olarak gönderildiğini belirttikten sonra Tâlût’un, ruhu; Câlût’un ise şeytanı temsil ettiğini beyan etmektedir. O; Hz. Dâvûd’u, aklı, kalbi, ilmi, anlayış ve idraki ruhun bünyesinde zikrederken; şehvetleri, kötü arzuları ve nefs-i emmareyi de şeytanın kapsamında izah etmektedir. Baklî, ruhun beşerî pisliklerden hali olduğunu, ancak nefsin bunun dışında olduğunu belirtmektedir.¹⁵ Böylece Baklî, ulvî değerler için ruh kavramını, suflî arzular içinse şeytan kavramını zikretmektedir.

¹² Kur’an Yolu (Erişim 16 Ekim 2024), el-Bakara 2/246-251.

¹³ Bakara 2/246.

¹⁴ Sehl b. Abdillâh et-Tüsterî. *Tefsîru’l-Kur’ani’l-azîm*, thk. Taha Sa’d – Sa’d Muhammed Ali (Kahire: Dâru’l-Haram li’t-Türâs, 2004), 106.

¹⁵ Ebû Muhammed Sadrüddîn Rûzbihân b. Ebî Nasr Baklî, *Arâisü’l-Beyân fî Hakâiku’l-Kur’an*, thk. Ahmed Ferid (Beyrut: Daru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2008), 1/96-98.

İsmâil Hakkı Bursevî, ayette geçen “mele” kelimesinin, “istişâre için toplanmış bir topluluk ve cemaat” anlamına geldiğini, insanların gözlerini yücelikle ve meclisleri güzellekle doldurdukları için bu ismi aldıklarını beyan etmektedir. Yine Bursevî, ayette zikredilen “Ya size savaş yazılınca savaşmazsanız?” ifadesinin, İsrâiloğulları hakkında savaştan korkma ve düşmandan kaçma durumlarına dair peygamberlerinin endişesini yansıttığını belirtmektedir. Bursevî, İsrâiloğullarının iç ve dışlarının bir olmadığına, dahası sadece “iddiâcı olma” vasıflarına vurgu yapmaktadır. Şayet “biz yurtlarımızdan ve oğullarımızın arasından çıkarılıp sürüldük” diyerek şahsi çıkar ve menfaatlerini ön plana çıkarmak yerine “Allah’a âsî olan, Allah’ın beldelerini harap edip kullarını perişan bırakarak O’nun nûrunu söndürmeye çalışan kimselerle savaşmayız mı?” deselerdi Allah’ın yardımı onlarla olurdu.¹⁶ Görüldüğü gibi Bursevî, maddi menfaat ve çıkar beklentilerinden dolayı İsrâiloğullarının bu menfaatçi hallerini tenkit etmekte ve söz konusu ayetin yalnızca zahirî boyutuna vurgu yapmaktadır.

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberin Şimuel veya Şem’ûn olduğunu belirten İbn Acîbe, İsrâiloğullarının cihat için peygamberlerinden hükümdar istediklerini, ancak cihat yazılınca da azı müstesna cihattan yüz çevirdiklerini beyan etmektedir. Daha sonra o, söz konusu ayeti işârî mânâda yorumlamaya yönelmektedir. Ona göre insanların çoğunun bir terbiye şeyhini bulabilmeyi temenni etiklerini, ancak onu bulduktan sonra önce onun davranışlarını yadırgadıklarını, ardından da ondan yüz çevirdiklerini beyan etmektedir. Fakat Allah’ın yardım ettiği çok az kimsenin o şeyhten feyz ve terbiye aldıklarını ifade etmektedir.¹⁷ Görüldüğü gibi İbn Acîbe, önce ayeti zahiri anlamda ele almakta, ardından da işârî mânâyı gitmektedir. Ona göre nasıl ki peygamberlerin ve hükümdarların emir ve isteklerine itaat etmek gerekiyorsa, o ölçüde maneviyat yolunda ilerleme adına şeyhin önderliğinin de kabul edilmesi gereklidir.

2.2. İsrâiloğullarının Tâlût’a Karşı Çıkmaları

İsrâiloğulları, düşmanlarıyla savaşmak üzere peygamberlerinden bir hükümdar istemiş, nihayetinde Allah da onlara hükümdar olarak Tâlût’u göndermiştir. Ancak onlar bu hükümdara bazı nedenlerden dolayı karşı çıkmıştır. Bu durum ayette şöyle zikredilmektedir: “Peygamberleri onlara “Allah size Tâlût’u hükümdar olarak gönderdi” dedi. “Biz hükümdarlığa ondan daha lâyık iken ve ona servet bakımından bir zenginlik de verilmemişken onun üzerimize hükümdarlığı nasıl olur?” dediler. Peygamber “Allah onu

¹⁶ İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/381. Ayrıca bk. ‘Abdülkerîm Kuşeyrî, *Letâ'ifu'l-işârât*, thk. İbrâhîm el-Besyûnî (Mısır: el-Hey’eti'l- Mısıriyyeti li'l-Kitâb, ts.), 1/191.

¹⁷ İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur’ânî'l-mecîd*, 1/274. Ayrıca bk. Ni‘metullah b. Mahmûd Nahcuvânî, *el-Fevâtihu'l-ilâhiyye* (Mısır: Dâru Rakâbî, 1999), 1/125.

sizin için seçti, kendisini ilimde ve bedende daha güçlü kıldı” dedi. Allah mülkünü dilediğine verir ve Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilir.”¹⁸

İsrâiloğullarının Tâlût’a karşı çıkış nedenlerini belirten Abdülkerîm el-Kuşeyrî ise, Tâlût’un bedeninden kastın nefsin övülen özelliklerinin olabileceğini belirtmektedir.¹⁹ Böylece Kuşeyrî, Tâlût’un bedenî yönünü nefsin övülen özellikleri yönünde anlamakla işârî mânâyâ yönelmektedir.

Tâlût’un fakir bir kimse olduğunu ve bu yüzden halk nazarında onun hükümdarlığının kabul görmediğini belirten Kâşânî, Allah’ın ona bedenî ve ilmî olmak üzere iki saadet bahsettiğini ifade etmektedir.²⁰

Yüceltmenin ve alçaltmanın insanların arzularına göre değil, Allah’ın iradesine göre cereyan ettiğini belirten Bursevî, İsrâiloğullarının Tâlût’un hükümdarlığını kabul etmeyişlerinin bir anlam ifade etmediğini beyan etmektedir. Zira hükümdarı onlara bizzat seçip gönderen Allah’tır. Bunun yanında hükümdar olmanın en önemli şartından biri ilmî olgunluk, diğeri ise güçlü bir bedene sahip olmaktır. Bu iki şarta da haiz olan Tâlût, ilmiyle siyaset ile ilgili işlerini yürütmüş, güçlü bedeniyle de düşmanın kalbine korku salmıştır.²¹ Dolayısıyla Bursevî, İsrâiloğullarının bir hükümdar istedikten ve o hükümdar da geldikten sonra itiraz haklarının bulunmadığını, Allah’ın iradesi cereyan ettikten sonra onların da bu hükümdarı kabul etmek zorunda olduklarını ifade etmektedir.

2.3. Tâlût’un Hükümdarlığının Alâmeti

Kur’an, Tâlût’un Allah tarafından gönderilmiş gerçek bir hükümdar olduğunun alâmeti olarak, İsrâiloğullarına gelecek olan tâbût/sandığı göstermektedir. Bu durum ayette şöyle ifade edilmektedir: “Peygamberleri onlara “O’nun hükümdarlığının alâmeti, içinde rabbinizden bir sekînet, Mûsâ ve Hârûn ailelerinin bıraktıklarından bir bakiye bulunan ve meleklerin taşıdığı sandığın size gelmesidir” dedi. Gerçekten inanıyorsanız bilin ki, bunda sizin için büyük bir işaret vardır.”²²

“Tâbût”un, dönme mânâsına gelen “tevb” kelimesinden türediğini belirten Bursevî, ayetteki “tâbût”tan maksadın, Tivrât’ın içinde bulunduğu sandık olduğunu beyan etmektedir. Bursevî, Hz. Musâ’nın vefatından sonra azgınlık ve isyanları sebebiyle Allah’ın, İsrâiloğullarına gazap etmesi nedeniyle bu sandığı ortadan kaldırdığını ifade etmektedir. Tâbûtun içinde bulunan “sekînet”in üç anlama gelebileceğini beyan eden Bursevî, birinci olarak sekînetin, mü’minlere güven, inkâr edenlere korku veren bir koku olabileceğini dile getirmektedir. İkinci mânâda sekînet; Allah’ın, yaratma inceliklerinden bir şey olabilir.

¹⁸ Bakara 2/247.

¹⁹ Kuşeyrî, *Letâ’ifü’l-ışârât*, 1/192.

²⁰ Abdürrezzâk Kâşânî, *Te’vilât-ı Kâşânîyye*, çev. Ali Rıza Doksanyedi (Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1988), 1/85. Dâye, *et-Te’vilâtü’n-necmîyye*, 1/322.

²¹ Bursevî, *Rûhu’l-beyân*, 1/383-385.

²² Bakara 2/248.

Üçüncü olarak da korkan kişiyi emin kılan, üzülen kimseyi de teselli edip peygamberin ve mü'minlerin gönlüne inen şeydir.²³ Bu noktada Necmeddin-i Dâye, sekînete erişen kimsenin imanla mütmain olacağını ve Allah ile ülfet edeceğini beyan etmektedir.²⁴ Görüldüğü gibi hem Bursevî hem de Necmeddin-i Dâye, sekîneti güven ile irtibatlandırmakta ve böylece kulun Allah ile daha da yakınlaşacağını ifade etmektedir.

Bursevî, tâbût'un içinde yer alan eşyaların da şunlar olduğunu ifade etmektedir: Tivrât levhalarının parçaları, Hz. Mûsâ'nın cennet ağacından yapılmış asâsı, elbisesi ve iki nâlini, Hz. Süleymân'ın yüzüğü, Hz. Hârûn'un sarığı ve Tih çölünde İsrâiloğullarının yedikleri kudret helvâsından bir parça. Bununla beraber o, tâbût ve içindeki şeylerin işârî yorumuna yönelmekte ve tâbûtta kastın kalp olduğunu belirtmektedir. Sekînet ise orada bulunan ilim, ihlâs ve kalplerin kendisiyle huzûra kavuştuğu Allah'ın zikridir. Tâbûtun geri gelmesi ise kalbin, ilim ve vakar mahalli oluşuna delâlet etmektedir.²⁵

Kul için önemli olan husus, hilâfet hükümdarlığının alâmeti olan kalp tabûtunu elde etmektir ki, onda Rabbinden bir gönül rahatlığı vardır. Böylece kul, Allah'a yakınlaşmış olur. Bursevî, sözüne devamla şunları ifade eder:

“Allah, insan rûhu mesâbesindeki Tâlût'a, rabbânî kalb tâbûtunu müyesser kılıp hilâfet hükümdarlığını, saltanat makamını teslim edince artık o da aldâtıcı dünyaya meyletmez, aksine onu terk eder ve nefis-i emmâre Câlût'u ile savaşa tutuşur. Bu da Cenâb-ı Allah'ın lutfu olmadan; tarikata bağlanıp, hakikate yapışmadan müyesser olmaz.”²⁶

Görüldüğü gibi Bursevî, işârî olarak tâbût kalp, sekîneti ise ondaki ilim, ihlas ve zikir olarak yorumlamaktadır. Bunların da kul ile Allah arasında yakınlaşmaya vesile olacağını ifade etmektedir.

İsrâiloğullarına gösterilen tâbût kerametinin, kendilerine bir rahmet olarak emredilen cihattan kaçınmalarından sonra gerçekleştiğini beyan eden İbn Acîbe, genelde nefislerin Allah tarafından seçilmiş olan kullardan doğruluklarının ispatı için alamet istediklerini belirtmektedir. Bunun için kâfirlerin peygamberlerden mucize, avam halkın da velilerden keramet talep ettiklerini beyan etmektedir. Ona göre bir kimsenin veli olması için zahirinde istikamet üzere olması ve bâtınında yakîn imânâ ulaşması yeterlidir. Keramet ancak şüphe ve tereddüt içinde bocalayan kalpler ve sarsıntı içindeki kararsız nefisler için ortaya konulacağını belirten İbn Acîbe, velilerden maddi keramet isteyen kimselerde İsrâiloğullarına ait bir damarın ve huyun olduğunu beyan etmektedir.²⁷ Görüldüğü gibi İbn

²³ Kuşeyrî, *Letâ'ifü'l-ışârât*, 1/192; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 1/383-385.

²⁴ Ebû Bekr Necmüddîn-i Dâye, *et-Te'vilâtü'n-necmiyye*. thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), 1/319.

²⁵ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 1/386-387.

²⁶ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 1/386-387.

²⁷ İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-mecîd*, 1/276.

Acîbe, velilikte istikamet üzere olmanın, keramet göstermekten daha mühim bir husus olduğunu belirtmektedir.

2.4. Nehir ile İmtihan

Kur'an, Câlût'a karşı sefere çıkan Tâlût'un ordusunun nehri geçerken imtihana tâbi tutulacağını, nehirden su içmeyenlerin ya da çok az içenlerin bu imtihandan başarıyla çıkacağını haber vermektedir. Bu durum ayette şöyle zikredilmektedir:

“Tâlût askerleriyle birlikte ayrılıp sefere çıkınca, “Allah muhakkak sizi bir nehirle imtihan edecek; kim ondan içerse benden değildir, -eliyle bir avuç alan müstesna- ondan tatmayan da bendendir” dedi. İçlerinden pek azı dışındakiler ondan içtiler. Kendisi ve onunla beraber inananlar nehri geçince “Bugün Câlût'a ve askerlerine karşı bizim gücümüz yok” dediler. Allah'a kavuşacaklarını umanlar ise, “Nice az birlik vardır ki, Allah'ın izniyle sayıca çok birliği yenmişlerdir, Allah sabredenlerle beraberdir” dediler.”²⁸

Sülemî, ayette zikredilen nehrin dünya ve içindekilerin durumunu zikretmek üzere verilen bir darb-ı mesel olduğunu belirtmektedir. Ona göre dünyaya ve içindekilere rağbet edenler Allah'tan uzaklaşmış olan kimselerdir. Ancak dünyadan ve içindekilerden yüz çevirenler bundan müstesnadır.²⁹ Görüldüğü üzere Sülemî, söz konusu ayeti doğrudan işârî mânâda ele almakta ve dünya ile nehir arasında bir irtibat kurmaktadır.

Tâlût ve ordusunun nehirle imtihan edilişini, düşmanla muharebeye çıkmadan önce nefisle mücadelede yapmak olarak gören Baklî, burada ihlasın test edildiğini beyan etmektedir. Zira, ona göre küçük cihat olan Câlût ile savaşmadan önce büyük cihat olan nefisle mücadeleden başarısız olan kimse, Câlût ve ordusuyla başa çıkamaz. Nitekim nehri geçerken birçok asker sudan kana kana içmiş ve bu imtihanı kaybetmiştir. Ayrıca Baklî, nehir ile imtihan edilme hadisesinin dünya hayatına dair verilmiş bir darb-ı mesel olduğunu belirtmekte ve dünyanın şehvetlerin nehri olduğunu ifade etmektedir. Ona göre sudan içen askerler nefsi; içmeyenler ise aklı, ruhu ve kalbi simgelemektedir.³⁰

Kâşânî; Allah'ın, Tâlût ve ordusunu bir suyla imtihan ettiğini, bundan da kastın tabiat-ı cismaniyye olduğunu beyan etmektedir. Ona göre bu sudan kana kana içenler, arzularının kulu olup aciz ve zelildirler, aynı zamanda bunlar Allah'tan uzaklaşan kimselerdir. Onların Câlût'la ve nefs-i emmare Câlûtuna karşı savaştıkları güçleri yoktur.³¹ Nehirden geçerken sudan içmeyenleri ya da az içenleri “seçkinler” olarak niteleyen Kuşeyrî ise, Allah'ın yardımı sayesinde velilerin bu imtihandan kazançlı bir şekilde çıktıklarını ifade etmektedir. Zira onlar her durum ve şartta Allah için ve Allah ile hareket etmişlerdir.³²

²⁸ Bakara 2/249.

²⁹ Ebû Abdîrrahmân Abdullah b. Habîb b. Rubeyyia Sülemî, *Hakâ'iku't-tefsîr*, thk. Seyyid İmran (Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 1/75.

³⁰ Baklî, *Arâisü'l-Beyân fî Hakâiku'l-Kur'an*, 1/96-98.

³¹ Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşâniyye*, 1/322.

³² Kuşeyrî, *Letâ'ifü'l-işârât*, 1/193.

Görüldüğü gibi Kâşânî ve Kuşeyrî, sudan çok içenleri olumsuz, az içenleri ise olumlu bir vasıfla değerlendirmektedir.

Bursevî, İsrâiloğullarının nehirle imtihan edilmesinin sebebini, niyeti sağlam olan ile olmayanların birbirinden ayrılması olarak açıklamaktadır. Zira savaş isteği olmayan kimseler orduya karıştığında orduda bir zaaf durumunun ortaya çıkması kaçınılmaz olabilirdi. Bursevî, ayette geçen “benden değildir” ifadesinin anlamının “benim dinimden değildir” şeklinde olabileceği gibi “benimle birlikte değildir” mânâsına da gelebileceğini beyan etmektedir. Bunun yanında suyu hiç içmeyenlerin azimeti, sudan az içenlerin ise ruhsatı tercih ettiklerini zikretmektedir. Ayrıca o, bu sudan hiç içmeyenlerin ya da çok az içenlerin sayısının 80.000 kişiden sadece 313 kişi olduğunu nakletmektedir.³³ Daha sonra Bursevî, nehirle imtihan edilmenin işârî yorumuna yönelmekte ve şunları ifade etmektedir: “Hülâsa nehir, dünyâ zînetidir. Nehrin kenarında kalıp ona gönül bağlayanlar, nehri geçenlerden ve ona meyletmeyenlerden daha çoktur. Çünkü Allah ehli olanlar gerçekten çok azdır. Dünya ehli ise sayılamayacak kadar çoktur.”³⁴ Görüldüğü gibi Bursevî, nehri dünya zîneti mesabesinde görmektedir.

İsrâiloğullarının nehirle imtihanının hikmetini, cihad için ihlâslı itaatkâr kimselerin seçilmesi olarak gösteren İbn Acîbe, ilâhî yardımın da ancak bu nitelikteki insanlara yapılacağını beyan etmektedir. Daha sonra o, İsrâiloğullarının nehirle imtihanının işârî yorumuna yönelmekte ve şunları ifade etmektedir.

“Hikmet ehlinden biri demiştir ki: “Dünya, Tâlût’un ordusunu imtihan ettiği nehir gibidir, ondan ancak avucuyla bir yudum içenlerden (zaruret miktar alanlardan) başkası kurtulamaz. Kim ondan zaruret miktarı alırsa kendisine yeter ve Mevlâ’sının ibadetine dinç bir şekilde vakit ayırır. Kim ondan ihtiyaç dışında alırsa dünya hapisanesinde hapsolür, malın elinde esir kalır.”³⁵

Yine o, velilerden birinin, “Dünyayı isteyen kimse, tuzlu deniz suyundan içen kimseye benzer; ne kadar çok içerse o derece susuzluğu artar.” sözünü nakleder.³⁶ Görüldüğü gibi İbn Acîbe dünya ile nehir arasında bir münasebet kurmakta, dünyaya gereğinden fazla tamah edenlerin dünya ve ahiret hayatında değersizleşeceklerini beyan etmektedir.

³³ Bursevî, *Rûhu’l-beyân*, 1/388-389.

³⁴ Bursevî, *Rûhu’l-beyân*, 1/389.

³⁵ İbn Acîbe, *el-Bahrü’l-medîd fî tefsîri’l-Kur’âni’l-mecîd*, 1/277-278.

³⁶ İbn Acîbe, *el-Bahrü’l-medîd fî tefsîri’l-Kur’âni’l-mecîd*, 1/277-278.

2.5. Sabrın Mükâfatı Zafer

Kur'an, sayıları az da olsa sabredip Allah yolunda sebat eden kimselerin kurtuluşa erdiğini, inananların Câlût ve ordusunu yendiğini ve Hz. Dâvûd'un Câlût'u öldürdüğünü beyan etmektedir:

“Câlût ve askerlerinin karşısına çıkınca da ‘Rabbimiz! Bizi sabırla donat, bize sebat ver ve inkârcı topluluğa karşı bize yardım et!’ diye niyazda bulundular. Sonunda Allah’ın izniyle onları yendiler, Dâvûd da Câlût’u öldürdü ve Allah ona hükümler ve hikmet verdi, ona dilediği şeyleri öğretti. Eğer Allah’ın, insanların bir kısmı ile diğer kısmını engellemesi olmasaydı yeryüzünde düzen bozulurdu. Fakat Allah’ın âlemler için büyük lütufları vardır.”³⁷

Baklî, yapmış olduğu bir nakilde Hz. Dâvûd'un Câlût'u öldürürken atmış olduğu üç taşın işârî mânâsına değinmektedir. Ona göre Hz. Dâvûd'un Câlût'a fırlatmış olduğu üç taş; nefis, dünya ve heva taşlarını temsil etmektedir. Böylece Allah, Hz. Dâvûd vasıtasıyla Câlût şeytanını mağlup edip onu öldürmüştür.³⁸

Düşmanla girilen mücadelede sabırla beraber ihlasın da önemine değinen Nahcuvânî, zafere ancak bu vasıfları taşıyan kimselerin ulaşacağını beyan etmektedir.³⁹ Kâşânî ise, nehirdeki sudan içmeyerek emre itaat eden az bir grubun Tâlût'la beraber iman eden yakîn ehli kimseler olduğunu belirtmektedir. Zira onlar, zafere ulaşmak için sabır gösterip üzerlerine düşen görevi yerine getirmişlerdir.⁴⁰

Hem hükümdarlığın hem de peygamberliğin Hz. Dâvûd'da birleştiğini beyan eden Bursevî, bundan önce böyle bir durumun olmadığını, din ve mülkün ikiz kardeş gibi olduğunu zikretmektedir. Bursevî; Hz. Dâvûd'un Tâlût'un emriyle Câlût'u öldürdüğüne de değinmektedir.⁴¹ Bursevî, az bir inanan grupla Câlût'un ordusunun bozguna uğratıldığını; bu mücadelenin, insanın en azılı düşmanı olan nefis-i emmâresi için de olması gerektiğini işârî yönden şöyle izah etmektedir. “Kâfirler, umûmî olarak bizim din düşmanlarımızdır. Nefis-i emmâre ise, vücudumuzun iki yanı arasında bulunan en azılı özel bir düşmandır. Bu düşmanlara karşı mücadelede muvaffak olmak için, yer ve göğün Rabbine içten gelerek ilticâ edilirse, duâya icâbet dolayısıyla düşmanlara karşı zaferin tahakkuku umulur. Allah’ın izni ve nusreti ile onları bozguna uğrattılar. Çünkü Allah, vâdini tutan, kuluna yardım eden ve tek başına nice orduları, grupları hezimete uğrattandır. Kalb Dâvûd'u, nefis Câlût'unu öldürdü. Kalb Dâvûd'u, dünyaya karşı hırs, ahirete meyil ve hevâ ile nefse bağlılık taşlarını birer birer aldı. Sonra bu üçü, “Allah'tan başkasına iltifât” olarak tek taş hâline dönüşünce kalb Dâvûd'u onu teslîmiyet ve rızâ sapanına koyarak nefis Câlût'una attı. Allah Teâlâ inâyet rüzgârını müsahhar kılarak atılan taşı, hevâ-yı nefsin miğferinin kenarına isâbet ettirdi. Böylece

³⁷ Bakara 2/250-251.

³⁸ Baklî, *Arâisü'l-Beyân fî Hakâiku'l-Kur'an*, 1/96-98.

³⁹ Nahcuvânî, *el-Fevâtihu'l-ilâhiyye*, 1/127.

⁴⁰ Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşâniyye*, 1/86.

⁴¹ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 1/393.

miğfer yere düşüp kalpteki faydasız pek çok haslet çıkıp gitti. Bunun akabinde nefsin, sıfat ve ahlâkından otuz tanesini daha öldürdü. Allah Teâlâ da şeytanlardan ve onların hiziplerinden müteşekkil arta kalan orduyu hezimete uğrattı.”⁴² Görüldüğü gibi Bursevî, Hz. Dâvûd’un Câlût’a fırlattığı üç taşın ne anlama geldiğini işârî anlamda yorumlamakta ve bu olayla nefsin suflî özelliklerinin yok edilmesi hususunda bir ilişki kurmaktadır.

Tasavvuf yolunun sonundaki başarının başlangıçtaki samimiyetle Allah’a dönmeye bağlı olduğunu belirten İbn Acîbe, Bakara suresinin 250-252. ayetlerini işârî yönden şöyle yorumlamaktadır: “Mürîd; nefis, hevâ, şeytan ve yolunu kesen diğer düşmanlarla mücadele için meydana çıktığında, onlara karşı Allah’tan yardım isteyip kendi güç ve kuvvetinden sıyrıldığında; bu onun ilâhî yardıma ulaşmasına ve nefesine karşı zafer kazanacağına bir alâmettir. Bu aynı zamanda onun nihayette başarıya ulaşmasının da bir vesilesidir. Bu durumda Allah onu, bütün varlıklara sözü geçen biri yapar, kendisine hikmetinin hazinelerini açar.”⁴³ Görüldüğü üzere İbn Acîbe, manevi alanda nefis terbiyesinin önemine dikkat çekmektedir.

Sonuç

Tâlût ve Câlût kıssası işârî tefsirler tarafından yorumlanan kıssalardan biridir. Bununla beraber bazı işârî tefsirler söz konusu kıssanın ayetlerinin anlatıldığı ayetleri tefsir etmezken, bazıları ise yalnızca zahirî mânâ üzerinde durmuşlardır. Ancak konu ile ayetleri hem zahirî hem de işârî yönden tefsir eden tasavvufi tefsir müellifleri de vardır.

İşârî tefsirler, İsrâîloğullarının dünyaya gösterdikleri hırs ve tamahtan dolayı sadece kendi çıkar ve menfaatlerini öncelediklerini belirtmişlerdir. Zira onlar, Allah yolunda savaşmaktan geri durmuş ve bu nedenle de düşman kendilerine musallat olmuştur. Aynı şekilde Tâlût’un hükümdarlığını, fakirliğini ve nesebini bahane ederek kabul etmek istememişlerdir. Ancak Allah, onu onlardan cismen ve ilmen üstün kılmıştır. Ayrıca onun gerçek bir hükümdar olduğunun delili olarak da tâbûtu göndermiştir.

Tâlût ve Câlût kıssası işârî tefsirlerde işârî yönden de ele alınmış, kıssada geçen kişi ve kavramlar işârî yönden yorumlanmıştır. Bu hususta Tâlût’un ruhu, Câlût’un ise şeytanı ve nefis-i emmareyi temsil ettiği ifade edilmiştir. Yine Tâlût’un bedeninden kastın nefsin övülen özelliklerinin olabileceği zikredilmiştir. Bunun yanında tâbûttan kastın kalp olduğu, sekînetin ise orada bulunan ilim, ihlâs ve zikir olduğu beyan edilmiştir. Tâbûtun gelişi ise kalbin, ilim ve vakar mahalli oluşuna delâlet ettiği bildirilmiştir. Nehirden kastedilenin ise dünya ve içindekileri olduğu dile getirilmiştir. Nehirden kana kana su içenler nefislerine tamah edenler olup Allah’tan uzaklaşmış kimselerdir. Sudan içmeyenler ise akli, ruhu ve kalbi ile hareket eden Allah’ın seçkin kulları olup her an Allah ile beraber olan kimselerdir.

⁴² Bursevî, *Rûhu’l-beyân*, 1/393.

⁴³ İbn Acîbe, *el-Bahrü’l-medîd fî tefsîri’l-Kur’âni’l-mecîd*, 1/281.

Dolayısıyla kıssada insanın manevi kemâlâtı önündeki engeller zikredilmiş, aynı zamanda ona ulaşmanın yolları da gösterilmiştir.

Birçok kıssanın yorumlanmasında olduğu gibi Tâlût ve Câlût kıssasının işârî yorumunda da nefisle ve şeytanla mücadele ön planda zikredilmiştir. Sûfilere göre İsrâiloğulları büyük cihattan önce küçük cihatla denenmişler, ancak içlerinden çok azı imtihanı kazanmıştır. Başka bir deyişle nefsine yenilip nehri geçemeyip geride kalanlar ise sınavı kaybetmişlerdir. Zafer ve Allah’a yakınlık ise ihlasla ve taatle sabredip nefislerine hâkim olan kimselere nasip olmuştur. Kur’an’da zikredilen bu ve benzeri kıssalar insanın manevi hayatının gelişmesine katkı sağlar mahiyettedir. Ayrıca maddi sıkıntıların giderilebileceğinin bir göstergesi olduğu gibi, manevi buhranların da üstesinden gelinebileceğinin bir işaretidir.

Kaynakça

- Baklî, Ebû Muhammed Sadrüddîn Rûzbihân b. Ebî Nasr. *Arâisü'l-Beyân fî Hakâiku'l-Kur'an*. thk. Ahmed Ferid. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l İlmiyye, 1387/2008.
- Bayram Enver. *İşârî Tefsirde Sayılarla İlgili Ayetlere Yaklaşım (El-Bahrü'l-medîd Örneği)*. İstanbul: Kitap Dünyası 2024.
- Bursevî, İsmâil Hakkı. *Rûhu'l-beyân*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Dâye, Ebû Bekr Necmüddîn. *et-Te'vilâtü'n-necmiyye*. thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2009.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: İfav Yayınları, 2008.
- Gördük, Yunus Emre. *İslam Geleneğinde İşârî Tefsir*. İstanbul: Kitâbî Yayınları, 2022.
- İbn Acîbe, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî eş-Şâzelî. *el-Bahrü'l-medîd fî tefsiri'l-Kur'ânî'l-mecîd*. thk. Ömer Ahmed Abdullah. Kahire: y.y., 1419.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen. *Cemherâtü'l-lüğa*. thk. Remzi Münir. Beyrut: Dâru'l-İlm, 1987.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, 1414.
- İsfahânî, Rağîb. *el-Müfredât*. thk. Saffân Adnan. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412.
- Karasakal, Şaban. *Kur'an'ın İşârî Yorumu*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: DİB yayınları, 2008.
- Kâşânî, Abdürrezzâk. *Te'vilât-ı Kâşâniyye*. Çev. Ali Rıza Doksanyedi. 3 Cilt. Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1988.
- Kılıç, Sadık. “Tarih felsefesi Açısından Kıssalar”. 1. *Kur'an Sempozyumu*. 1-13. Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1994.
- Kitâb-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit*. İstanbul: Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 1996.
- Kurt, Ali Osman. “Tâlût”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Kuşeyrî, 'Abdülkerîm. *Letâ'ifü'l-işârât*. thk. İbrâhîm el-Besyûnî. Mısır: el-Hey'eti'l- Mısriyyeti li'l-Kitâb, ts.
- Küçük, Abdurrahman. “Câlût”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/38. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Mes'ûdi, *Mürücü'z-Zeheb*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid es-Seade. Mısır: b.y., 1964.
- Nahcuvânî, Ni'metullah b. Mahmûd. *el-Fevâtihu'l-ilâhiyye*. Mısır: Dâru Rakâbî, 1999.
- Râzî, Ebu Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer. *Tefsîr-i kebîr*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420.
- Sülemî, Ebû Abdurrahmân Abdullah b. Habîb b. Rubeyyia. *Hakâ'iku't-tefsîr*. thk. Seyyid İmran. 2 Cilt. Beyrut: Dâru Kütübü'l-İlmiyye, 2001.
- Şahin, İskender. “Zülkarneyn Kıssasının İşârî Yorumu Üzerine”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (Aralık 2022), 463-484.

- Şengül, İdris. *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri* (Ankara: Otto Yayınları, 2019).
- Şimşek, M. Sait. *Kur'an Kıssalarına Giriş*. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1993.
- Taberi, Muhammed İbn Cerir. *Camiu'l-beyân*, thk. Abdulmuhsin et-Türki. Kahire: Daru'l-Hicr, 2001.
- Tüsterî, Sehl b. Abdillâh. *Tefsîru'l-Kur'ani'l-azîm*. thk. Taha Sa'd – Sa'd Muhammed Ali. Kahire: Dâru'l-Haram li't-Türâs, 2004.
- Uludağ, Süleyman. “İşari Tefsir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/424-428. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Uzun, Nihat. “Tefsir İlmi Açısından Bâtınî ve İşârî Yorumun İlmi Değeri”. *Kur'ân'ın Batınî ve İşârî Yorumu*. ed. Mustafa Öztürk. (181-237) İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018.
- Yazıcı, Hüseyin. “Hikâye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/479-485. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Yetkin, Vedat. “Türkiye'de İşârî Tefsir Üzerine Yayınlanan Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi (1925-2023)”. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 10/2 (Aralık 2024), 470-503.
- Yüksek, Muhammed. “Tefsir Metodolojisinde Anlam-Yorum Ayırımının Temelleri”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/1 (Haziran 2018), 113-139.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. thk. Mecmuatün mine'l-Muhakkikîn. b.y: Dâru'l-Hidaye, ts.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidit-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407.